

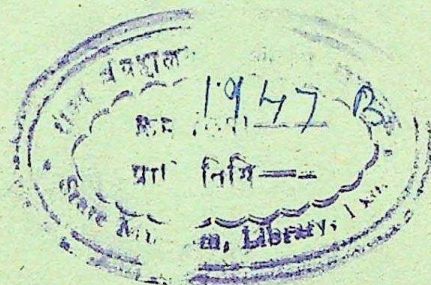
उत्तर प्रदेश

प्रशासन शब्दावली

संख्या ६

विधानमंडल में प्रयुक्त शब्द

1947B

भा षा वि भा ग

उत्तर प्रदेश शासन

1947

इ ला हा बा द

राजकीय मुद्रणालय, उत्तर प्रदेश, भारत

१६६५

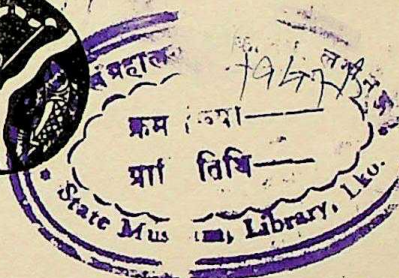
उत्तर प्रदेश

प्रशासन शब्दावली

संख्या ६

विधानमंडल में प्रयुक्त शब्द

1947B

भाषा विभाग

उत्तर प्रदेश शासन

इलाहाबाद

राजकीय मुद्रणालय, उत्तर प्रदेश, भारत

१९६५

ਗਿਆਨਗੰਢ ਸਮਾਦਾਨ

੩ ਮਾਰਚ

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ

ਸਿਮਰਤੀ

ਅਗਮਨਿਗਮ ਡਿਜੀਟਲ ਪ੍ਰੇਸੇਵੇਸ਼ਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

विषय-सूची

	पृष्ठ संख्या
प्राक्कथन	क-ख
हिन्दी शब्दकोश समिति के सदस्य	ग
विधानमंडल में प्रयुक्त शब्द	१-६९

उत्तर प्रदेश सरकार द्वारा सन् १९४७ में और उसके बाद समय-समय पर घोषित नीति के अनुसार राज्य के सरकारी कामों में अंग्रेजी के स्थान पर हिन्दी का प्रयोग अधिकाधिक बढ़ाने का प्रयत्न किया जाता है। हिन्दी में उपयुक्त शब्दों के अभाव के कारण जो कठिनाई उत्पन्न होती थी उसे दूर करने के लिये राज्य सरकार ने सन् १९४७ में एक तदर्थ समिति बनाई थी, जिनका कार्य कई कारणों से उस समय पूरा न हो सका। अतः सन् १९५४ में वह पुनर्संघटित की गई और वह पुनर्संघटित समिति सन् १९५५ से काम करने लगी। इस समिति के तत्त्वावधान में, राजकाज में नित्य प्रयुक्त होने वाले विशिष्ट अंग्रेजी शब्दों के हिन्दी पर्याय प्रस्तुत किये जाते हैं और साथ ही राज्य में प्रचलित शब्दों और भारत सरकार द्वारा स्वीकृत शब्दों में एकरूपता लाने के लिये शब्दों का मानकीकरण किया जाता है।

राज्य की कोश समिति आरम्भ से ही यह अनुभव करती रही है कि सारे देश के लिये हिन्दी की पारिभाषिक शब्दावली एक-सी होनी चाहिये। अतः वैज्ञानिक और अन्य उच्च पारिभाषिक शब्दावली कोश समिति द्वारा नहीं बनाई जाती, बल्कि इन विषयों के केन्द्र द्वारा निश्चित शब्द ही स्वीकार कर लिये जाते हैं। समिति द्वारा मुख्यतः सरकारी विभागों और कार्यालयों में नित्य प्रयुक्त होने वाले विशिष्ट अंग्रेजी शब्दों के पर्याय बनाये जाते हैं, और इनके निर्माण में भी भारत सरकार द्वारा निर्धारित नीति का ही अनुसरण किया जाता है। केन्द्रीय शब्दावली से एकरूपता रखने के लिए समय-समय पर आवश्यकतानुसार यहां के शब्दों में परिवर्तन भी किया जाता है।

कोश समिति के तत्त्वावधान में बनने वाली शब्दावलियां समय-समय पर उत्तर प्रदेश प्रशासन शब्दावली के नाम से अलग-अलग संख्याओं के रूप में प्रकाशित होती रही हैं। अब तक ऐसी ८ संख्यायें प्रकाशित हो चुकी हैं और संख्या ५ और ८ को छोड़कर शेष संख्याओं का एक समेकित और परिवर्धित संस्करण "उत्तर प्रदेश प्रशासन शब्दकोश" के नाम से अलग भी प्रकाशित हो चुका है।

प्रस्तुत शब्दसूची उत्तर प्रदेश प्रशासन शब्दावली की नवीं संख्या है। इसमें विधानमंडल सम्बन्धी लगभग १६०० विशिष्ट अंग्रेजी शब्दों के हिन्दी पर्याय संकलित हैं। यह संकलन उत्तर प्रदेश विधान सभा और

विधान परिषद् की प्रक्रिया एवं कार्य-संचालन नियमावलियों और कार्य-वाहियों इत्यादि से किया गया है ।

इस सूची में दिये गये अंग्रेजी शब्दों के हिन्दी अर्थों या पर्यायों के प्रयोग में, यदि कहीं कोई कठिनाई प्रतीत हो, या किसी को किसी अंग्रेजी शब्द का कोई अन्य अपेक्षाकृत अच्छा पर्याय सूझ पड़े, अथवा किन्हीं अन्य आवश्यक शब्दों के, जो इस सूची में न आये हों, पर्याय अपेक्षित हों, तो उसकी सूचना, सचिव, हिन्दी शब्दकोश समिति, भाषा विभाग, उत्तर प्रदेश शासन, लखनऊ को देने की कृपा करें ।

लखनऊ,
२६ दिसम्बर, १९६४

जीवन चन्द्र पांडे,
सचिव,
हिन्दी शब्दकोश समिति,
उत्तर प्रदेश शासन ।

हिन्दी शब्दकोश समिति के सदस्य

१—शिक्षा मंत्री	अध्यक्ष
२—श्री राधाकृष्ण, अध्यक्ष, लोक सेवा आयोग, उत्तर प्रदेश, इलाहाबाद	...		सदस्य
३—आचार्य वीरबल सिंह, उपकुलपति, काशी विद्यापीठ, वाराणसी	"
४—मुख्य सचिव	"
५—विधान सचिव	"
६—श्री श्रीनारायण चतुर्वेदी, विशेषाधिकारी (हिन्दी)	"
७—श्री कन्हैयालाल मिश्र, महाधिवक्ता, उत्तर प्रदेश	"
८—डा० दीन दयालु गुप्त, अध्यक्ष, हिन्दी विभाग, लखनऊ विश्वविद्यालय, लखनऊ	"
९—डा० राम कुमार वर्मा, अध्यक्ष, हिन्दी विभाग, इलाहाबाद विश्वविद्यालय, इलाहाबाद	"
१०—श्री जीवन चन्द्र पांडे	सदस्य एवं सचिव

विधानमंडल में प्रयुक्त शब्द

A

Absence	अनुपस्थिति ।
—, Leave of	अनुपस्थिति की अनुमति ।
Absentee Member	अनुपस्थित सदस्य ।
Absolute majority	सर्वथा बहुमत ।
Absolute right	अबाध अधिकार ।
Abuse	दुरुपयोग ।
Abuses, Hurl	अपशब्दों का प्रयोग करना ।
Abusive language	अपशब्द । अपभाषा ।
Accommodation	१-स्थान । २-आवास ।
Account, Vote on	लेखानुदान ।
Accounts, Appropriation	विनियोग लेखे ।
—, Finance	वित्त लेखे ।
Accuracy	परिशुद्धता ।
Accuse	अभियोग लगाना ।
Acrimonious debate	उग्र वाद-विवाद ।
Acrimonious discussion	उग्र चर्चा ।
• Adaptation	१-अनुकूलन । २-रूपान्तरण ।
Addition or omission	परिवर्धन अथवा लोपन । जोड़ना या निकालना ।
Additional	१-अतिरिक्त । २-अपर ।

विधानमंडल में प्रयुक्त शब्द

A

Absence	अनुपस्थिति ।
—, Leave of	अनुपस्थिति की अनुमति ।
Absentee Member	अनुपस्थित सदस्य ।
Absolute majority	सर्वथा बहुमत ।
Absolute right	अबाध अधिकार ।
Abuse	दुरुपयोग ।
Abuses, Hurl	अपशब्दों का प्रयोग करना ।
Abusive language	अपशब्द । अपभाषा ।
Accommodation	१-स्थान । २-आवास ।
Account, Vote on	लेखानुदान ।
Accounts, Appropriation	विनियोग लेखे ।
—, Finance	वित्त लेखे ।
Accuracy	परिशुद्धता ।
Accuse	अभियोग लगाना ।
Acrimonious debate	उग्र वाद-विवाद ।
Acrimonious discussion	उग्र चर्चा ।
• Adaptation	१-अनुकूलन । २-रूपान्तरण ।
Addition or omission	परिवर्धन अथवा लोपन । जोड़ना या निकालना ।
Additional	१-अतिरिक्त । २-अपर ।

Alteration	परिवर्तन ।
Alternate day	एकान्तर दिन ।
Alternative (adj.)	वैकल्पिक ।
— suggestion	वैकल्पिक सुझाव ।
Amended	संशोधित ।
Amending bill	संशोधी विधेयक ।
Amending Act	संशोधी अधिनियम ।
Amendment	संशोधन ।
— Act	संशोधन अधिनियम ।
—, Consequential	आनुषंगिक संशोधन ।
—, Ratification of	संशोधन का अनुसमर्थन ।
—, Verbal	शब्दिक संशोधन ।
Amendments, Order of	संशोधनों का क्रम ।
Announce	आख्यापित करना ।
Announcement	आख्यापन ।
Annual committees	वार्षिक समितियां ।
Answer (v.)	उत्तर देना ।
Answer (n.)	उत्तर ।
Answer, Oral	मौखिक उत्तर ।
Anticipate discussion	(पहले से) चर्चा उठाना । चर्चा करना ।
Anticipated	१-पूर्वानुमानित । २-प्रत्याशित ।
— expenditure	पूर्वानुमानित व्यय ।
Anticipation	१-प्रत्याशा । २-पूर्वानुमान । ३-पूर्वग्रहण । पूर्व चर्चा ।
Anti-democratic	अलोकतन्त्रात्मक ।

Apologize	क्षमा मांगना ।
Apology	क्षमा-याचना ।
Appeal (n.)	अपील ।
Appeal (v.)	अपील करना ।
Appended	संलग्न ।
Appendix	परिशिष्ट ।
Applicability	विनियोज्यता ।
Apply (v.)	१-का विनियोग करना । को लागू करना । २-लागू होना । ३-आवेदन करना ।
Approach	प्रवेश मार्ग । उपमार्ग ।
Appropriation	विनियोग ।
— Accounts	विनियोग लेखे ।
— Bill	विनियोग विधेयक ।
— report	विनियोग प्रतिवेदन ।
Approval	अनुमोदन ।
—, Unanimous	सर्वसम्मत अनुमोदन ।
Arbitrary powers	निरंकुश अधिकार ।
Argument	तर्क ।
—, Sound	युक्तिसंगत तर्क ।
Arrangement of business	कार्य-विन्यास ।
Arrest	गिरफ्तारी ।
Arrest, Warrant of	गिरफ्तारी का वारंट ।
Article	अनुच्छेद ।
Aspersions	आक्षेप ।
Assembly	सभा ।

— Hall	सभामंडप ।
—, Legislative	विधान सभा ।
— Library	विधान सभा पुस्तकालय ।
— Secretariat	विधान सभा सचिवालय ।
Assigned	सौंपा गया ।
Assurance	आश्वासन ।
Assurances, Committee of	आश्वासन समिति ।
Assurances, Sub-Committee of	आश्वासन उपसमिति ।
Asterisk	तारांक ।
Attack	आक्षेप ।
—, Bitter	कठोर आक्षेप ।
Attendance	उपस्थिति ।
— register	उपस्थिति पंजी ।
—, Resumed	पुनः उपस्थिति ।
Audit	संपरीक्षा । लेखापरीक्षा ।
— report	संपरीक्षा प्रतिवेदन ।
Audited	संपरीक्षित ।
Auditor General	महालेखापरीक्षक ।
— —, Comptroller and	नियंत्रक और महा लेखापरीक्षक ।
•Authentic	प्रामाणिक ।
— record	प्रामाणिक अभिलेख ।
Authentication	प्रमाणीकरण ।
Authorized	प्राधिकृत ।
— representative	प्राधिकृत प्रतिनिधि ।

Authority	१-प्राधिकारी । २-प्राधिकार ।
—, Statutory	संविहित प्राधिकारी ।
Automatically	स्वतः ।
Ayes and noes	हां पक्ष और नहीं पक्ष ।

B

Background	पृष्ठभूमि ।
Backward classes	पिछड़े वर्ग ।
Bail	जमानत ।
Balance sheet	स्थिति-पत्रक ।
Ballot	मतपत्र ।
— box	मतपेटी ।
— paper	मतपत्र ।
Barrage of questions	प्रश्नों की शड़ी ।
Bell, Quorum	गणपूर्ति घंटी ।
Benches, Government	शासन-कक्ष ।
—, Opposition	विरोधी कक्ष ।
—, Socialist	समाजवादी कक्ष ।
—, Treasury	मंत्रिकक्ष । शासन-कक्ष ।
Bill	विधेयक ।
—, Appropriation	विनियोग विधेयक ।
—, Dropped	अपास्त विधेयक । त्यक्त विधेयक ।
—, Financial	वित्तीय विधेयक ।
—, Government	शासकीय विधेयक ।
—, Member-in-charge of the	विधेयक प्रभारी सदस्य ।

—, Money	धन विधेयक ।
—, Non-Government	अशासकीय विधेयक ।
—, Non-official	अशासकीय विधेयक ।
—, Private	अशासकीय विधेयक ।
—, Withdrawal of	विधेयक की वापसी ।
Bitter attack	कठोर आक्षेप । कटु आक्षेप ।
Bitter criticism	कटु आलोचना ।
Black bill	घातक/क्रूर विधेयक ।
Body	निकाय ।
—, Local	स्थानीय निकाय ।
—, Non-official	अशासकीय निकाय ।
—, Quasi-Judicial	अर्ध-न्यायिक निकाय ।
—, Semi-autonomous	अर्द्ध-स्वायत्त निकाय ।
Bona fide dispute	वास्तविक विवाद ।
Bona fide mistake	वास्तविक भूल ।
Bow	नमन करना ।
Breach	भंग । उल्लंघन ।
— of discipline	अनुशासन भंग ।
— of privilege	विशेषाधिकार भंग । विशेषाधिकार का उल्लंघन ।
— of rules	नियम भंग ।
— of trust	न्यास भंग । विश्वास भंग ।
Brevity	संक्षेप । संक्षिप्तता ।
Brief debate	संक्षिप्त वाद-विवाद ।
Budget	आयव्ययक । बजट ।

— allotment	आयव्ययक प्रदिष्टि । बजट प्रदिष्टि ।
— grant	आयव्ययक/बजट अनुदान ।
Business	कार्य ।
— Advisory Committee	कार्य परामर्श समिति ।
—, Arrangement of	कार्य-विन्यास ।
—, Conduct of	कार्य संचालन ।
—, Financial	वित्तीय कार्य ।
—, List of	कार्य सूची ।
By-election	उप-निर्वाचन ।
By-law	उप-विधि ।

C

Cabinet	मंत्रिमंडल ।
—, Coalition	संयुक्त मंत्रिमंडल ।
— Minister	मंत्रिमंडल मंत्री ।
Calendar year	पंचांग वर्ष ।
Call bell	घंटी ।
Calling attention notice	ध्यान आकर्षण सूचना ।
Calm down	शान्त होना ।
Campaign	अभियान ।
Cancel	रद्द करना । निरस्त करना ।
Candidate	अभ्यर्थी । उम्मीदवार ।
Canvass	मत मांगना । मतार्थन करना ।
Canvassing	मतार्थन ।
Career, Legislative	विधायक वृत्ति ।

Cast a vote	मत देना ।
Casting vote	निर्णायक मत ।
Casual vacancy	आकस्मिक रिक्ति ।
Categorical	सीधा । स्पष्ट ।
— denial	स्पष्ट इनकार । सीधा इनकार ।
— statement	स्पष्ट कथन ।
Category	वर्ग ।
Censure (v.)	निन्दा करना ।
Censure (n.)	निन्दा । अधिक्षेप ।
—, Vote of	निन्दा प्रस्ताव ।
Census	जनगणना ।
Certificate	प्रमाणपत्र ।
Certified	प्रमाणित ।
Certify	प्रमाणित करना ।
Chair	अध्यक्ष । सभापति ।
Chairman	सभापति ।
—, Deputy	उपसभापति ।
—, Vice-	अनुसभापति ।
Chamber	१-सभा मंडप । २-सदन ।
Chapter	अध्याय ।
Character	चरित्र । शील ।
— and conduct	चरित्र और व्यवहार ।
Charge	१-कार्यभार । पदभार । २-आरोप । दोषारोपण । ३-(charges) व्यय । ४-अवधान । देखरेख ।

—, Counter	प्रत्यारोप ।
—, False	मिथ्या आरोप ।
—, Personal	व्यक्तिगत आरोप ।
— sheet	आरोप पत्र । आरोप फलक ।
Charged	१-दोषारोपित । २-प्रभारित ।
— expenditure	प्रभारित व्यय ।
Chaste language	परिष्कृत भाषा ।
Chief Minister	मुख्य मन्त्री ।
Circulate	परिचालित करना । घुमाना ।
Circulated	परिचालित ।
Circumstance	परिस्थिति ।
—, Unavoidable	अपरिहार्य परिस्थिति ।
Civil	१-दीवानी । २-नागरिक ।
— defence	नागरिक रक्षा ।
— disorder	नागरिक अशान्ति ।
— right	नागरिक अधिकार ।
Clarification	स्पष्टीकरण ।
Class	वर्ग ।
—, Privileged	विशेषाधिकार-प्राप्त वर्ग । विशेषाधिकृत वर्ग ।
Classification	वर्गीकरण ।
— of questions	प्रश्नों का वर्गीकरण ।
Clause	खंड ।
— by clause	खंड-प्रतिखंड । खंडशः ।
Sub-	उपखंड ।

• Clear days	पूरे दिन ।
Clear evidence	स्पष्ट साक्ष्य ।
Climax	चरमावस्था ।
Closure	१-अन्त । समाप्ति । २-विवादान्त ।
— of debate	विवादान्त ।
Coalition Cabinet	संयुक्त मंत्रिमंडल ।
Coalition Ministry	संयुक्त मंत्रिमंडल ।
Code	१-संहिता । २-संकेत ।
— of conduct	आचरण नियमावली ।
—, Parliamentary	संसदीय आचार ।
Cognizance	१-प्रज्ञान । २-अधिक्षेत्र । विचाराधिकार ।
Collective opinion	सामूहिक मत ।
Come into force	प्रचलित होना ।
Commence	प्रारम्भ करना । प्रारम्भ होना ।
Commencing on	से प्रारम्भ होने वाली ।
Commencement	प्रारम्भ ।
Commend	प्रशंसा करना । संस्तुति करना ।
Commendation	प्रशंसा । संस्तुति । सिफारिश ।
Commendatory	प्रशंसात्मक ।
• Commentary	टीका । व्याख्या ।
—, Running	साथ-साथ टीका । अनुपद टीका ।
Commission	१-आयोग । २-कृत ।
• — and-omission	कृत और अकृत ।

—, Election	निर्वाचन आयोग ।
Committed	१-किया गया । २-भेजा गया । ३-वचनबद्ध ।
Committee	समिति ।
—, Ad hoc	तदर्थ समिति ।
—, Advisory	परामर्श समिति ।
—, Business Advisory	कार्य परामर्श समिति ।
—, Estimates	प्रावकलन समिति ।
—, Joint Select	संयुक्त प्रवर समिति ।
— of Assurances	आश्वासन समिति ।
— of Privileges	विशेषाधिकार समिति ।
— on Delegated Legis- lation	प्रतिनिहित विधान समिति ।
— on Estimates	प्रावकलन समिति ।
— on Government As- surances	सरकारी आश्वासन समिति ।
— on Petitions	याचिका समिति ।
— on Privileges	विशेषाधिकार समिति ।
— on Public Accounts	लोक लेखा समिति ।
—, Rules	नियम समिति ।
—, Select	प्रवर समिति ।
—, Sub-	उपसमिति ।
Communicate	१-सूचित करना । संवेदित करना । २-भेजना ।
Communicated	सूचित । प्रेषित ।

• Communication	१-संचार । २-सूचना । ३-प्रेषण । भेजना ।
Communalism	साम्प्रदायिकता ।
Communism	साम्यवाद ।
Communist	साम्यवादी ।
— member	साम्यवादी सदस्य ।
— party	साम्यवादी दल ।
Competence	१-अधिक्षेत्र । क्षेत्राधिकार । २-सामर्थ्य । सक्षमता ।
—, Administrative	प्रशासन अधिक्षेत्र ।
—, Legislative	विधान अधिक्षेत्र ।
Competent	समर्थ । सक्षम ।
— Authority	समर्थ प्राधिकारी ।
Competition	प्रतियोगिता ।
Complaint	परिवाद । शिकायत ।
—, Groundless	निराधार शिकायत ।
Compliance	अनुपालन ।
Complicated	जटिल ।
Composition	रचना ।
Compromise	समझौता ।
Comptroller	नियंत्रक ।
— and Auditor General	नियंत्रक और महा लेखापरीक्षक ।
Compulsory	अनिवार्य ।
Compute	संगणित करना ।
Concentration	१-एकाग्रता । २-संकेन्द्रण ।

Conclusion.	१-निष्कर्ष । परिणाम । २-अन्त । समाप्ति ।
—, Tentative	अनन्तिम निष्कर्ष ।
Conclusive	निश्चायक ।
Concurrence	सहमति ।
—, Non-	असहमति ।
Condition	प्रतिबन्ध । शर्त ।
Condolence	समवेदना ।
—, Motion for	समवेदना का प्रस्ताव ।
Conduct	१-आचरण । २-संचालन
— of business	कार्य संचालन ।
Conference	सम्मेलन ।
—, Joint	संयुक्त सम्मेलन ।
Conferred	प्रदत्त ।
Confidence	विश्वास ।
—, Want of	विश्वास का अभाव ।
Confidential	गोपनीय ।
Confirmation	पुष्टि ।
Conflict of ideas	विचारों का संघर्ष ।
Conflicting reports	परस्पर विरोधी प्रतिवेदन ।
Confusion	गड़बड़ी । अव्यवस्था ।
—, Utter	घोर अव्यवस्था ।
Congratulation	बधाई ।
—, Motion of	बधाई का प्रस्ताव ।

•Congress	कांग्रेस । महासभा ।
— Legislature Party	कांग्रेस विधानमंडलीय दल ।
— member	कांग्रेसी सदस्य ।
— party	कांग्रेसी दल ।
Consent	सहमति ।
Consecutive	क्रमिक । लगातार ।
— meetings	लगातार बैठकें ।
Consensus of opinion	मतैक्य ।
Consequential	आनुषंगिक ।
— amendment	आनुषंगिक संशोधन ।
Consideration	विचार ।
Consistent	संगत । अनुरूप ।
Consolidated	संहत ।
— fund	संहत निधि ।
— question	संहत प्रश्न ।
— statement	संहत विवरण ।
Constituency	१-निर्वाचन क्षेत्र । २-निर्वाचक वर्ग ।
Constituent Assembly	संविधान सभा ।
Constituted	निर्मित । गठित ।
Constitution	संविधान ।
Constitutional	संविधानिक ।
— issue	संविधानिक प्रश्न ।
Consultation	परामर्श ।
Contact (n.)	सम्पर्क ।

Contemplated	संकल्पित । आयोजित । विचार- धीन ।
Contempt	अवमान ।
Contention	१-विवाद । २-(तर्क में) पक्ष । कथन ।
Contents	१-विषय । विषय-सूची । २-अन्तर्वस्तु ।
Contest an election	चुनाव लड़ना ।
Context	प्रसंग ।
Contingent expenditure	प्रासंगिक व्यय ।
Contravention	उल्लंघन ।
Contribution	योगदान । अंशदान ।
Controversial matters	विवादग्रस्त विषय । विवादास्पद विषय ।
Controversy	विवाद ।
Convene	संयोजित करना ।
Convener	संयोजक ।
Conviction	दोषसिद्धि ।
Convincing	विश्वासजनक ।
Corporation	१-निगम । २-नगर महापालिका ।
Couched in temperate language	संयत भाषा में ।
Council	परिषद् ।
—, Legislative	विधान परिषद् ।
— of Ministers	मंत्रिपरिषद् ।
Counsel	वकील । अभिवक्ता ।
Counteract	प्रतिकार करना ।

Countercharge (n.)	प्रत्यारोप ।
Countermeasure	प्रत्युपाय ।
Countersignature	प्रतिहस्ताक्षर ।
Countersigned	प्रतिहस्ताक्षरित ।
Counting of votes	मतगणना ।
Court of Enquiry	जांच न्यायालय ।
— of Law	न्यायालय ।
Credit grant	प्रत्ययानुदान ।
Criminal	फौजदारी - । आपराधिक । दांडिक ।
Crisis	संकट । संकट की स्थिति ।
Critic	आलोचक ।
Critical situation	संकटपूर्ण स्थिति । संकट की स्थिति ।
Criticise	आलोचना करना ।
Criticism	आलोचना ।
—, Bitter	कटु आलोचना ।
—, Scathing	अतिकठोर आलोचना ।
Cross voting	अन्तर्मतदान ।
Current financial year	वर्तमान वित्तीय वर्ष । चालू वित्तीय वर्ष ।
Current session	वर्तमान सत्र ।
Cursory glance	सरसरी दृष्टि ।
Cut	कटौती ।
—, Economy	मितव्ययिता कटौती ।
— motion	कटौती प्रस्ताव ।
—, Token	प्रतीक कटौती ।

D

Date	दिनांक । तिथि । तारीख ।
Dates, Successive	लगातार दिनांक ।
Deadlock	गतिरोध ।
Dead issue	समाप्त विषय ।
Debar	वारित करना । शोक देना ।
Debarred	वारित ।
Debate	वादविवाद ।
—, Acrimonious	उग्र वादविवाद ।
—, Brief	संक्षिप्त वादविवाद ।
—, Closure of	विवादान्त ।
—, Heated	उत्तेजित वादविवाद । उत्तेजनपूर्ण वादविवाद ।
—, Inconclusive	अनिर्णायक वादविवाद ।
—, Scope of	वादविवाद का विषय-क्षेत्र
Decency	शिष्टता । भद्रता ।
Decide	१-निर्णय करना । २-निश्चय करना ।
Decision	१-निर्णय । २-निश्चय ।
Declaration	घोषणा । प्रह्म्या । प्रह्म्यापन ।
— of allegiance	निष्ठा प्रह्म्यापन ।
Declared	प्रह्म्यापित । घोषित ।
Decorum	शिष्टता । शालीनता ।
—, Parliamentary	संसदीय शिष्टता ।
Decorous	शिष्ट ।

— language	शिष्ट भाषा ।
Decrying the Bill	विधेयक की निन्दा करना ।
De facto	वस्तुतः । तथ्यतः ।
Defamation	मानहानि ।
Defamatory	मानहानिकारक ।
— statement	मानहानिकारक कथन ।
— words	मानहानिकारक शब्द ।
Defaulter	वितथी ।
Defence	१-रक्षा । २-प्रतिवाद ।
—, Vigorous	घोर प्रतिवाद ।
Defiance	अवज्ञा । विरोध ।
Deficiency	कमी । न्यूनता ।
Definition	परिभाषा ।
Defy	अवज्ञा करना ।
De jure	विधितः ।
Delay, Unjustifiable	अनुचित विलम्ब ।
Delaying	विलम्बकारी ।
— tactics	विलम्बकारी युक्तियां ।
Delegate (v.)	प्रतिनिहित करना ।
Delegated	प्रतिनिहित ।
Delegated Legislation	प्रतिनिहित विधान ।
— —, Committee on	प्रतिनिहित विधान समिति ।
Delegation	१-प्रतिनिधान । २-प्रतिनिधि मंडल ।
— of powers	अधिकारों का प्रतिनिधान ।

Delete	निकाल देना । काट देना ।
Deletion	निकालना ।
Deliberation	विचार-विमर्श ।
Deliver	देना । सौंपना । वितरित करना ।
— a speech	भाषण देना ।
Demand (n.)	मांग ।
—, Unanimous	एकमत मांग ।
Democracy	लोकतन्त्र ।
Democrat	लोकतन्त्रवादी ।
Democratic	लोकतन्त्रीय ।
— Anti-	अलोकतन्त्रीय ।
Demonstration	प्रदर्शन ।
Dependent	निर्भर । अवलम्बित ।
Denial	अनंगीकार । अस्वीकार । इनकार ।
Deny	इनकार करना । अनंगीकार करना ।
Deputation	१-प्रतिनियुक्ति । २-शिष्टमंडल ।
Deputy	उप- ।
— Chairman	उप सभापति ।
— Leader	उपनेता ।
— Minister	उपमंत्री ।
— Speaker	उपाध्यक्ष ।
• Derogatory remarks	अप्रतिष्ठाकारक कथन ।
Deserving	सुपात्र । योग्य ।
— candidate	योग्य अभ्यर्थी । उम्मीदवार ।
Detailed study	सविस्तर अध्ययन ।

• Detention	निरोध ।
Determination	अवधारण । निश्चय ।
—, Point of	अवधारणीय विषय ।
Dignity	गौरव । मर्यादा ।
Dilatory	विलम्बकारी ।
— Motion	विलम्बकारी प्रस्ताव ।
Dilemma	दुविधा । विकल्प ।
Diplomatic	राजनयिक ।
Dire consequences	भयंकर परिणाम ।
Direction	निदेश ।
Disability	निर्योग्यता ।
Disadvantage	हानि । अहित ।
Disagreement	असहमति ।
Disallow	अस्वीकार करना । अनुमति न देना ।
Disapproval	निरनुमोदन ।
— of policy cut	नीति निरनुमोदन कटौती ।
Discharge	प्रमुक्ति ।
Discharged	प्रमुक्त ।
Discretion	स्वमति । विवेक ।
Discriminatory treatment	भेदमूलक व्यवहार ।
• Discussion	१-विमर्श । विचार-विमर्श । २-विवाद । चर्चा । बहस ।
—, Acrimonious	उग्र चर्चा ।
—, General	साधारण बहस । साधारण चर्चा ।
• —, Under	चर्चाधीन ।

Dismissal	वियुक्ति । पदच्युति ।
Disorder	शान्ति भंग ।
—, Grave	घोर अव्यवस्था ।
Disorderly	उच्छृंखल ।
— expression	उच्छृंखल बात ।
Disparity	असमानता ।
Disposing of	निस्तारित करना । निर्वर्तित करना । निस्तारण । निर्वर्तन ।
Disqualification	अनर्हता ।
Disqualify	अनर्ह करना ।
Dissent	असहमति ।
—, Minute of	असहमति टिप्पणी ।
—, Note of	असहमति टिप्पणी ।
Dissident	विमत । असंतुष्ट ।
— group	असंतुष्ट दल ।
— member	असंतुष्ट दल सदस्य ।
Dissociate	असम्बद्ध करना । पृथक् करना ।
Dissolution	विघटन । भंग ।
— of Legislature	विधान मंडल का विघटन/भंग ।
Dissolve	भंग करना । विघटित करना ।
Distinguish	भेद करना ।
Division	विभाजन ।
— of votes	मत विभाजन ।
Document	लेख्य । लेखपत्र ।
Draft	प्रालेख ।

Drawing of lots	पुर्जी डालना ।
Drop (a bill, an amendment)	(विधेयक या संशोधन को) अपस्त करना । समाप्त करना ।
Dropped bill	अपास्त विधेयक ।
Duplicate (n., adj.)	१-अनुलिपि । दूसरी प्रति । २-द्विप्रतिक ।
—, Notice in	द्विप्रतिक सूचना । सूचना की दो प्रतियाँ ।
Duration	समय । स्थितिकाल ।
—, Short	थोड़ा समय । अल्प समय ।
Duty	कर्तव्य ।

E

Economy	१-मितव्ययिता । २-अर्थव्यवस्था ।
— cut	मितव्ययिता कटौती ।
Effect	प्रभाव ।
—, Retrospective	पूर्वगामी प्रभाव ।
Efficiency	दक्षता । कार्यक्षमता ।
Elected	निर्वाचित ।
Election	निर्वाचन ।
— Commission	निर्वाचन आयोग ।
—, General	सामान्य निर्वाचन ।
— petition	निर्वाचन याचिका ।
— Tribunal	निर्वाचन न्यायाधिकरण ।
Electoral roll	निर्वाचक सूची ।
Electorate	निर्वाचक वर्ग ।

Eligibility	पात्रता ।
Elicit public opinion	लोक मत लेना ।
Eligible	पात्र ।
Elucidation	स्पष्टीकरण ।
Embarrassment	उलझन । परेशानी ।
Emergency	आपात । संकटकाल ।
Emergently	आपातक रूप में ।
Emolument	परिलब्धि ।
Enact	अधिनियमित करना । अधिनियम बनाना ।
Enactment	१-अधिनियमन । २-अधिनियम । विधान ।
En bloc	एक साथ । सामूहिक रूप से ।
Ending of a Session	सत्र का समापन ।
Enforcement	प्रवर्तन ।
Enquiry	जांच ।
—, Court of	जांच न्यायालय ।
Ensuing Session	आगामी सत्र ।
Epithet	विशेषण ।
Error	त्रुटि ।
—, Rectification of	त्रुटि का शोधन ।
Estimate	प्राक्कलन ।
Estimates Committee	प्राक्कलन समिति ।
Estimated	प्राक्कलित । अनुमानित ।
— receipts	प्राक्कलित प्राप्तियां ।

Evasive	वंचनात्मक । टालू ।
— reply	टालू उत्तर । वंचनात्मक उत्तर ।
Evidence	साक्ष्य ।
Examination of witness	साक्षी की परीक्षा ।
Exceptional	असामान्य । आपवादिक । अपवाद- ।
— Grant	अपवादानुदान ।
Exclude	निकाल देना । पृथक् करना । छोड़ देना ।
Exclusion	निकाल देना ।
Exculpation	निर्दोषिता-सिद्धि ।
Execution	निष्पादन ।
— of orders	आदेशों का निष्पादन ।
Executive	कार्यकारी ।
— Authority	कार्यकारी प्राधिकारी ।
Ex-member	भूतपूर्व सदस्य ।
Ex-M.L.A./M.L.C.	भूतपूर्व सदस्य, विधान सभा/विधान परिषद् ।
Ex-officio	पदेन ।
— Chairman	पदेन सभापति ।
— member	पदेन सदस्य ।
Expedient	इष्टकर ।
Expeditionously	शीघ्रता से ।
Expenditure	व्यय ।
—, Charged	प्रभारित व्यय ।
—, Contingent	प्रासंगिक व्यय ।
—, Voted	मतदेय व्यय ।

Explanation	व्याख्या । स्पष्टीकरण ।
—, Personal	वैयक्तिक स्पष्टीकरण ।
Explanatory	व्याख्यात्मक ।
— note	व्याख्यात्मक टिप्पणी ।
— statement	व्याख्यात्मक वक्तव्य ।
Expression	१-अभिव्यक्ति । २-वात । वचन । पद ।
—, Disorderly	उच्छृंखल वात ।
—, Freedom of	अभिव्यक्ति स्वातंत्र्य ।
—, Ironical	व्यंग्यात्मक पद ।
—, Offensive	आक्षेपात्मक पद ।
Expulsion	निष्कासन ।
Expunge	निकाल देना ।
Expunging of words	शब्दों का निकाला जाना ।
Extraordinary meeting	असाधारण बैठक ।

F

False charge	मिथ्या आरोप ।
Filthy language	अश्लील भाषा ।
Finance	वित्त ।
— Accounts	वित्त लेखे ।
— Minister	वित्त मंत्री ।
Financial	वित्तीय ।
— Bill	वित्तीय विधेयक ।
— Business	वित्तीय कार्य ।

— implication	वित्तीय दायित्व । वित्तीय भार ।
— year	वित्तीय वर्ष ।
Fine	जुर्माना । अर्थदंड ।
First meeting	प्रथम अधिवेशन ।
First reading	प्रथम वाचन ।
First session	प्रथम सत्र ।
Floor of the House, On the	सदन के अन्दर ।
Force, Come into	सप्रभाव होना । प्रभावी होना ।
Foregoing	पूर्वोक्त । पूर्ववर्ती ।
— rule	पूर्ववर्ती नियम ।
Forenoon	पूर्वाह्न ।
Foreword	प्राक्कथन ।
Forfeit	१-खो देना । खो बैठना । २-जस्त होना । राज्यसात् होना ।
Form	प्रपत्र ।
Formal	औपचारिक ।
— functions	औपचारिक समारोह ।
— motion	औपचारिक प्रस्ताव ।
Franchise	मताधिकार ।
—, Adult	वयस्क मताधिकार ।
Freedom of expression	अभिव्यक्ति स्वातंत्र्य ।
Freedom of speech	वाक्स्वातंत्र्य ।
Frivolous	तुच्छ ।
Function	कृत्य ।
Functioning	कार्यकरण । काम करना ।

Function, Judicial	न्यायिक कृत्य । न्यायिक काय ।
Function, Quasi-judicial	अर्द्धन्यायिक कृत्य ।
Fund	निधि ।
—, Consolidated	संहत निधि ।
—, Public	लोक निधि ।
Fundamental rules	मूल नियम ।
Further amendments	और संशोधन ।

G

Gallery	बीथी । बीथिका ।
—, Press	पत्रकार बीथी ।
Gap	रिक्त स्थान ।
Gazette	राजपत्र । गजट ।
General	सामान्य । साधारण ।
—, Advocate	महाधिवक्ता ।
—, Auditor	महा लेखा-परीक्षक ।
— discussion	साधारण चर्चा ।
— Election	सामान्य निर्वाचन ।
— rule	साधारण नियम ।
Government (n., adj.)	१-शासन । सरकार । २-शासकीय । राजकीय । सरकारी ।
— Assurances, Com- mittee on	सरकारी आश्वासन समिति ।
— Benches-	शासनकक्ष । मंत्रि कक्ष ।
— Bill	सरकारी विधेयक ।
—, Non-	अशासकीय ।

Governor	राज्यपाल ।
Grant	अनुदान ।
—, Additional	अतिरिक्त अनुदान ।
—, Credit	प्रत्ययानुदान ।
—, Exceptional	अपवादानुदान ।
— for excess expenditure	अतिरिक्त व्यय के लिये अनुदान ।
—, Supplementary	अनुपूरक अनुदान ।
—, Token	प्रतीकानुदान ।
Grave	घोर । गंभीर ।
— disorder	घोर अव्यवस्था ।
Grievance	कष्ट । शिकायत ।
—, Redress of	कष्ट का निवारण ।
Groundless	निराधार ।
— complaint	निराधार शिकायत ।
Guidance	मार्गनिर्देश । पथप्रदर्शन ।
Guilt	दोष ।

H

Hall, Assembly	सभा-मंडप ।
Heated debate	उत्तेजित वादविवाद ।
Heated discussion	उत्तेजित चर्चा । गरम बहस ।
Heated exchanges	उत्तेजित उत्तर-प्रत्युत्तर ।
High Level Commission	उच्चस्तर आयोग ।
Hiss	सीत्कार करना ।
Hold office	पद धारण करना ।

Homage	श्रद्धा । श्रद्धांजलि ।
—; Pay	श्रद्धांजलि अर्पित करना । श्रद्धा प्रकट करना ।
Honorary	अवैतनिक ।
Honour	सम्मान ।
Honourable	माननीय ।
House	सदन ।
—, Leader of the	सदन नेता ।
Hypothetical	काल्पनिक ।
— proposition, Solution of	काल्पनिक कथन की सिद्धि ॥

I

Identical	तत्समान ।
— Bill	तत्समान विधेयक ।
Identification	अभिज्ञान । पहिचान ।
Illegal	अवैध ।
Impartial	निष्पक्ष ।
— inquiry	निष्पक्ष जांच ।
— judgment	निष्पक्ष निर्णय ।
Implementation	पालन । कार्यन्वयन ।
Implemented	पालित । पालन किया गया । कार्यान्वित ।
Implication	भार । दायित्व ।
—, Financial	वित्तीय दायित्व । वित्तीय भार ॥
Imply	ध्वनित होना ।

Impressive speech	प्रभावोत्पादक भाषण ।
Imprisonment	कारावास ।
Imputation	आरोप । लांछन ।
Inadmissible	अग्राह्य । अस्वीकार्य ।
Inadvertence	असावधानता ।
Inappropriate	अनुपयुक्त ।
Incidental	प्रासंगिक ।
Include	समाविष्ट करना ।
Inconclusive	अनिश्चायक । अनिर्णायक ।
— debate	अनिर्णायक वादविवाद ।
Incompetent	अक्षम ।
Inconsistent	असंगत ।
Inconvenience	असुविधा ।
Incorporated	सम्मिलित । समाविष्ट ।
Indecent	अभद्र ।
Independent member	निर्दलीय सदस्य ।
Individual, Private	असरकारी व्यक्ति ।
Ineligible	अपात्र ।
In extenso	पूरा पूरा । सविस्तार ।
Inference	अनुमान ।
Infirmity	अशक्तता ।
Informal	अनीपचारिक ।
Information, Statistical	आंकड़े संबंधी सूचना ।
Infringement	उल्लंघन ।
Inherent rights	अन्तर्निहित अधिकार ।

Initiate	(का) सूत्रपात करना ।
Inquiry, Impartial	निष्पक्ष जांच ।
Insinuation	व्यंग्योक्ति । कटाक्ष ।
Instruction	अनुदेश ।
In substance	तत्त्वतः ।
Integration	१-एकीकरण । २-एकता ।
Integrity	१-सत्यनिष्ठा । ईमानदारी । २-अखंडता ।
Intelligible	बोधगम्य ।
Inter-dependent	अन्योन्याश्रित । परस्परश्रित ।
Interested political parties	हितबद्ध राजनीतिक दल ।
Interfere	हस्तक्षेप करना ।
Interpretation	मीमांसा । व्याख्या । निर्वचन ।
Interrupt	बाधा डालना ।
Interruption	बाधा । व्याघात । व्यवधान ।
Intervention	हस्तक्षेप ।
Intra vires	अधिकाराधीन ।
Introduce	पुरःस्थापित करना ।
— a bill	विधेयक को पुरःस्थापित करना ।
Introduced	पुरःस्थापित ।
Introduction	पुरःस्थापन ।
Invalid	१-असाधु । अमान्य । २-अशक्त ।
Investigate	अनुसंधान करना ।
Investigation	जांच ।
Invite attention	ध्यान आमंत्रित करना ।

Involved

अन्तर्निहित । संबद्ध ।

Involving

सम्बन्ध रखने वाले ।

Ironical

व्यंग्यात्मक ।

— expressions

व्यंग्यात्मक पद ।

Irregularity

अनियमितता ।

Irrelevance

असंगति ।

Irresponsible

अनुत्तरदायी ।

Issue, Constitutional

संविधानिक प्रश्न ।

Issue, Dead

समाप्त विषय ।

Issue, Privilege

विशेषाधिकार का प्रश्न ।

Italics

वक्राक्षर ।

Item

मद ।

J

Joint

संयुक्त ।

— Committee

संयुक्त समिति ।

— Conference

संयुक्त सम्मेलन ।

— Select Committee

संयुक्त प्रवर समिति ।

— Session

संयुक्त सत्र ।

Jointly sponsored

संयुक्त रूप से चलाया हुआ ।

Journal

वृत्तपत्र ।

Judgment

निर्णय ।

—, Impartial

निष्पक्ष निर्णय ।

Judicial

न्यायिक ।

— enquiry

न्यायिक जांच ।

— function	न्यायिक कार्य/कृत्य ।
— probe	न्यायिक जांच ।
Jurisdiction	अधिक्षेत्र ।
Justification	समर्थन । औचित्य ।

K

Knowingly and wilfully	जानबूझकर और स्वेच्छापूर्वक ।
Knowledge	ज्ञान ।
—, Working	व्यावहारिक ज्ञान । कामचलाऊ ज्ञान ।

L

Lack of quorum	गणपूर्ति में कमी । गणपूर्ति न होना ।
Laid down	निर्धारित । विहित ।
Language	भाषा ।
—, Abusive	अपशब्दयुक्त भाषा ।
—, Chaste	परिष्कृत भाषा ।
—, Decorous	शिष्ट भाषा ।
—, Filthy	अश्लील भाषा ।
—, Respectful	सम्मानपूर्ण भाषा ।
—, Temperate	संयत भाषा ।
Lapse	व्यपगत होना । समाप्त होना ।
— of a right	अधिकार का व्यपगम ।
Law Officer	विधि अधिकारी ।
Leader	नेता ।
—, Deputy	उपनेता ।

— of the House	सदन नेता ।
— of the Opposition	विरोधी दल का नेता । विरोधी नेता ।
Leave	अनुमति ।
— of absence	अनुपस्थिति की अनुमति ।
— of the House	सदन की अनुमति ।
Leftist	वामपक्षी ।
Legal	१-विधिक । २-वैध ।
— battle	विधिक विवाद । वाग्युद्ध ।
Legislation	विधि निर्माण । विधान ।
—, Delegated	प्रतिनिहित विधान ।
Legislative	विधायी । विधान- ।
— Assembly	विधान सभा ।
— career	विधायक वृत्ति ।
— competence	विधान अधिक्षेत्र ।
— Council	विधान परिषद् ।
— function	विधायी कृत्य ।
— power	विधान शक्ति । विधानाधिकार ।
— work	विधान कार्य ।
Legislator	विधायक ।
Legislators' residence	विधायक निवास ।
Legislature	विधानमंडल ।
— party	विधानमंडलीय दल ।
Legitimate	वैध । उचित ।
— right	वैध अधिकार । उचित अधिकार ।
Liabile	भाग्य ।

— to penalty	शास्ति का भागी ।
Limit	सीमा ।
Limit, Time	समय सीमा ।
Limitation	१-सीमा । परिसीमा । २-परि- सीमन । ३-अवधि ।
List of business	कार्य-सूची ।
List, Provisional	अनन्तिम सूची । अस्थायी सूची ।
Lobby	उपशाला । कक्ष ।
Local body	स्थानीय निकाय ।
Lots, Drawing of	पुर्जी डालना ।
Lump sum	एकमुश्त धन ।

M

Magistrate	मजिस्ट्रेट ।
Maintenance of order	व्यवस्था बनाये रखना ।
Majority	१-बहुमत । २-व्यस्कता ।
— of votes	बहुमत ।
— report	बहुमत द्वारा स्वीकृत प्रतिवेदन ।
Maligning the Govern- ment	शासन की निन्दा करना ।
Manufacturing scheme	निर्माण योजना ।
Marginal note	उपान्त लेख । उपान्त टिप्पणी ।
Marshal	मार्शल ।
Material allegation	मुख्य आरोप ।
Meaningless	निरर्थक ।
Measure	उपाय । कार्यवाही ।

—, Positive	निश्चित उपाय ।
—, Regulatory	विनियामक उपाय ।
—, Remedial	प्रतिकारक उपाय ।
Medium	माध्यम ।
Meet (v.)	समवेत होना ।
Meeting	अधिवेशन । बैठक ।
—, First	प्रथम अधिवेशन ।
Member	सदस्य ।
—, Absentee	अनुपस्थित सदस्य ।
—, Communist	साम्यवादी सदस्य ।
—, Ex-	भूतपूर्व सदस्य ।
— in charge	प्रभारी सदस्य ।
— in charge of the bill	विधेयक का प्रभारी सदस्य ।
—, Independent	निर्दलीय सदस्य ।
—, Legislative Assembly (M.L.A.)	सदस्य, विधान सभा ।
—, Legislative Council (M.L.C.)	सदस्य, विधान परिषद् ।
—, Private	अशासकीय सदस्य । असरकारी सदस्य ।
—, Presiding	अध्यक्ष सदस्य, पीठासीन सदस्य ।
—, Samyukt Socialist	संयुक्त समाजवादी सदस्य ।
—, Socialist	समाजवादी सदस्य ।
—, Swatantra	स्वतंत्र सदस्य ।
Memorandum	ज्ञापन । ज्ञापिका ।

Merged	विलीन ।
Message	संदेश ।
Minister	मंत्री ।
—, Chief	मुख्य मन्त्री ।
—, Deputy	उप मन्त्री ।
—, Finance	वित्त मन्त्री ।
— in charge	प्रभारी मंत्री ।
— of State	राज्य मन्त्री ।
—, Prime	प्रधान मन्त्री ।
Ministerialist group	मंत्रीय वर्ग ।
Ministry	१-मंत्रालय । २-मंत्रिमंडल ।
Minority (n.)	१-अल्पमत । २-अवयस्कता । ३-अल्पसंख्यक ।
Minute	टिप्पणी । विवेचनी ।
— of dissent	असहमत टिप्पणी ।
Minutes	कार्यवृत्त ।
— book	कार्यवृत्त पंजी ।
Miscellaneous	प्रकीर्ण ।
Misunderstanding	भ्रांति ।
Misconduct	कदाचार । दुराचरण ।
Misuse (n.)	दुरुपयोग ।
— of power	अधिकार का दुरुपयोग ।
Mode	रीति ।
— of procedure	प्रक्रिया की रीति ।
Modification	आशोधन ।

• Money Bill	धन विधेयक ।
Money; Public	सरकारी धन ।
Morality	नैतिकता ।
Motion	प्रस्ताव ।
—, Adjournment	स्थगन प्रस्ताव ।
—, Cut	कटौती प्रस्ताव ।
—, Dilatory	विलम्बकारी प्रस्ताव ।
— for address to the Governor	राज्यपाल को सम्बोधन का प्रस्ताव ।
— for adjournment of the House	सदन के स्थगन का प्रस्ताव ।
— — — of the meeting	बैठक के स्थगन का प्रस्ताव ।
— for closure of debate	विवादान्त प्रस्ताव । वाद-विवाद समाप्त करने का प्रस्ताव ।
— for condolence	समवेदना का प्रस्ताव ।
— for congratulating	बधाई का प्रस्ताव ।
— for expressing condolence	शोक का प्रस्ताव ।
— for statements	वक्तव्यों के लिये प्रस्ताव ।
—, Formal	औपचारिक प्रस्ताव ।
— for postponement of any business	किसी कार्य को स्थगित करने के लिये प्रस्ताव ।
— for the withdrawal of a motion	प्रस्ताव को वापस लेने का प्रस्ताव ।
— for the withdrawal of strangers	अपरिचित व्यक्तियों को हटाने के लिये प्रस्ताव ।
—, No-confidence	अविश्वास का प्रस्ताव ।
— of congratulation	बधाई का प्रस्ताव ।

— of thanks	धन्यवीद का प्रस्ताव ।
—, Privilege	विशेषाधिकार संबंधी प्रस्ताव ।
—, Substantive	मौलिक प्रस्ताव ।
—, Withdrawal of	प्रस्ताव की वापसी ।
Move	प्रस्तुत करना ।
— an adjournment motion	स्थगन प्रस्ताव प्रस्तुत करना ।
Movement	१-आन्दोलन । २-संचरण ।
Mover	प्रस्तावक । प्रस्थापक ।
Mutatis Mutandis	यथोचित परिवर्तनों सहित ।

N

Naming a member	सदस्य को इंगित करना ।
Nation	राष्ट्र ।
National	राष्ट्रीय ।
— language	राष्ट्रभाषा ।
— song	राष्ट्रगीत ।
Negative vote	नकारात्मक मत ।
Negligence	प्रमाद ।
No-confidence	अविश्वास ।
—, Motion of	अविश्वास का प्रस्ताव ।
Noise	कोलाहल ।
Nominated	नामित ।
Nomination	नामन ।
Non-concurrence	असहमति ।
Non-gazetted	अपत्रित । अराजपत्रित ।
Non-Government Bill	अशासकीय विधेयक ।

Non-observance	अपालन ।
Non-official	अशासकीय ।
— body	अशासकीय निकाय ।
— member	अशासकीय सदस्य ।
— resolution	अशासकीय संकल्प ।
Non-recurring	अनावर्तक ।
Noon	मध्याह्न ।
Note	उपलेख । टिप्पणी ।
—, Explanatory	व्याख्यात्मक टिप्पणी ।
—, Marginal	उपान्त टिप्पणी ।
— of dissent	असहमति टिप्पणी ।
Notice	सूचना ।
— in duplicate	द्विप्रतिक सूचना ।
— Office, Vidhan Sabha	सूचनालय, विधान सभा ।
—, Short	अल्प सूचना ।
Notification	अधिसूचना । विज्ञप्ति ।
Null and void	अकृत और शून्य । निष्प्रभाव ।
Nullify	अकृत करना ।

O

Oath	शपथ ।
— of allegiance	निष्ठा-शपथ ।
— of office	पद-शपथ ।
— of secrecy	गोपन-शपथ ।
— or affirmation	शपथ अथवा प्रतिज्ञान ।

Obedience	आज्ञा पालन । आज्ञाकारिता ।
Obituary	निधन ।
Objection	आपत्ति ।
Objectionable	आपत्तिजनक ।
— speech	आपत्तिजनक भाषण ।
Objects and reasons	उद्देश्य और कारण ।
Observance	पालन ।
— of rules	नियमों का पालन ।
Observation	१-संवीक्षण । २-अभ्युक्ति ।
Observer	संवीक्षक ।
Obstruct	रुकावट डालना । बाधा डालना ।
Offensive expression	आक्षेपात्मक वाक्य । अप्रिय वचन ।
Office, Oath of	पद शपथ ।
Officer, Presiding	अधिष्ठाता । पीठासीन अधिकारी ।
Officiate	स्थानापन्न होना । स्थानापन्न रूप में काम करना ।
Officiating	स्थानापन्न ।
Omission	१-लोपन । छोड़ देना । २-अकृत ।
—, Commission and	कृत और अकृत ।
—, Addition or	परिवर्धन अथवा लोपन । जोड़ना या निकालना ।
Omit	१-छोड़ देना । निकाल देना । २-न करना ।
One-tenth	दशमांश ।
Opening	प्रारम्भ । उद्घाटन ।
— Ceremony	उद्घाटन समारोह ।

Opposition	१-विरोध । २-विरोधी दल ।
— Leader	विरोधी नेता । विरोधी दल का नेता ।
—, Leader of the	विरोधी नेता । विरोधी दल का नेता ।
— Party	विरोधी दल ।
—, Stiff	कड़ा विरोध ।
Oral	मौखिक ।
— answer	मौखिक उत्तर ।
Order	१-आदेश । २-क्रम । ३-व्यवस्था ।
—, Execution of	आदेश का निष्पादन ।
—, Maintenance of	व्यवस्था बनाये रखना ।
— of reference	निर्देश पत्र ।
—, Point of	नियम का प्रश्न । औचित्य प्रश्न ।
Ordinance	अध्यादेश ।
Organize	संघटित करना ।
Originate	१-प्रारम्भ करना । २-प्रारम्भ होना ।
Outgoing	बहिर्गामी । निर्गामी ।
Out of date	अप्रचलित । पुराना ।
Out of order	१-अनियमित । २-अव्यवस्थित ।
Outstanding matters	अवशिष्ट कार्य ।
Overnight speech	पूर्व दिन का भाषण ।

P

Panel	नामिका ।
Panel of Presiding members	अधिष्ठाता मंडल ।

Paper, Nomination	नामन पत्र ।
Paragraph	कंडिका । पैरा ।
Parliamentary	संसदीय ।
— affairs	संसदीय कार्य ।
— code	संसदीय आचार ।
— decency	संसदीय शिष्टता ।
— decorum	संसदीय शालीनता ।
— practice	संसदीय पद्धति ।
— procedure	संसदीय प्रक्रिया ।
Partiality	पक्षपात ।
Partition	वंटवारा । विभाजन ।
Party	१-दल । २-पक्षकार ।
—, Congress	कांग्रेस दल ।
—, Communist	साम्यवादी दल ।
—, Legislature	विधानमंडलीय दल ।
—, Praja Socialist	प्रजा समाजवादी दल ।
—, Samyukt Socialist	संयुक्त समाजवादी दल । संयुक्त सोश- लिस्ट दल ।
—, Socialist	समाजवादी दल ।
—, Swatantra	स्वतन्त्र दल ।
Passed	पारित ।
Passing	पारण ।
— of bills	विधेयकों का पारण ।
Pay homage	श्रद्धांजलि अर्पित करना । श्रद्धा प्रकट करना ।

Penalty	शास्ति ।
Pending	अनिर्वर्तित । विचाराधीन ।
— work	अनिर्वर्तित कार्य ।
Period	अवधि ।
Permission	अनुज्ञा । अनुमति ।
Permit	अनुज्ञा देना ।
Permitted	अनुज्ञात ।
Personal	वैयक्तिक । व्यक्तिगत ।
— charge	व्यक्तिगत आरोप ।
— explanation	व्यक्तिगत स्पष्टीकरण ।
— statement	व्यक्तिगत कथन ।
Persuade	१-सहमत करना । २-विश्वास दिलाना । ३-मनाना । समझाना- बुझाना ।
Pertinent	संगत ।
Petition	याचिका ।
—, Election	निर्वाचन याचिका ।
Petitioner	याची । याचिका देने वाला ।
Petitions, Committee on	याचिका समिति ।
Phrase	वाक्यांश ।
Pilot a Bill	विधेयक को प्रचालित करना । विधेयक का प्रचालन करना ।
Plan	परियोजना । योजना ।
Pleasure	प्रसाद ।
Point of determination	अवधारणीय विषय ।
Point of order	औचित्य प्रश्न । नियम का प्रश्न ।

Point of privilege	विशेषाधिकार प्रश्न ।
Policy cut, Disapproval of	नीति निरनुमोदन कटौती ।
Political sufferer	राजनीतिक पीड़ित ।
Polling	मतदान ।
— agent	मतदान अभिकर्ता ।
Positive measure	निश्चित उपाय ।
Postpone	स्थगित करना ।
Postponment of question	प्रश्न का स्थगन ।
Power	शक्ति ।
—, Legislative	विधान शक्ति । विधानाधिकार ।
—, Residuary	अवशिष्ट शक्ति । अवशिष्ट अधिकार ।
Practice	१-अभ्यास । २-व्यवसाय । ३-कार्य । व्यवहार । ४-परिपाटी । पद्धति ।
Practice, Parliamentary	संसदीय पद्धति ।
Praja-Socialist member	प्रजा समाजवादी सदस्य ।
— Party	प्रजा समाजवादी दल ।
Practical	१-क्रियात्मक । २-व्यावहारिक ।
Preamble	प्रस्तावना । आमुख ।
Precedence	अग्रता ।
—, Order of	अग्रता-क्रम ।
—, Relative	सापेक्ष अग्रता ।
Precincts of the House	सदन का परिसर ।
Precisely	सुव्यक्त रूप में ।
Preference	अधिमान । वरीयता ।
Prejudicial	प्रतिकूल । हानिकर ।

— to public safety	सार्वजनिक सुरक्षा के लिये हानिकार ।
Preliminary	प्रारम्भिक ।
— probe	प्रारम्भिक जाँच ।
— report	प्रारम्भिक प्रतिवेदन ।
Premier	प्रधान मन्त्री ।
Premises	परिसर ।
Preposterous	अस्वाभाविक । असंगत ।
Prescribe	विहित करना ।
Present (v.)	प्रस्तुत करना ।
Presentation	प्रस्तुति । प्रस्तुत करना ।
Presented	प्रस्तुत ।
Preserve order	शान्ति बनाए रखना ।
Preside	सभापतित्व करना ।
President	१-राष्ट्रपति । २-सभापति ।
Presiding member	अध्यक्ष सदस्य । पीठासीन सदस्य ।
Presiding Officer	अधिष्ठाता । पीठासीन अधिकारी ।
Press gallery	पत्रकार वीथी ।
Press representative	पत्र प्रतिनिधि ।
Prevail, Shall	मान्य होगा ।
Prima facie	प्रत्यक्षतः । प्रथम दृष्ट्या ।
Prime Minister	प्रधान मन्त्री ।
Principle	सिद्धान्त ।
Printing	मुद्रण । छपाई ।
Prior	पूर्व ।
Priority	पूर्वता ।

Private, In	गुप्त रूप से ।
Private individual	अशासकीय व्यक्ति । असरकारी व्यक्ति ।
Private Member	अशासकीय सदस्य । असरकारी सदस्य ।
Privilege	विशेषाधिकार ।
—, Breach of	विशेषाधिकार का अतिक्रमण । विशेषाधिकार भंग ।
— Motion	विशेषाधिकार प्रस्ताव ।
—, Point of	विशेषाधिकार का प्रश्न ।
—, Question of	विशेषाधिकार का प्रश्न ।
Privileges, Committee on	विशेषाधिकार समिति ।
Probe, Preliminary	प्रारम्भिक जाँच/अन्वीक्षण ।
Procedure	प्रक्रिया ।
—, Mode of	कार्यवाही की रीति ।
Proceeding	कार्यवाही ।
Process	१-प्रक्रिया । २-आदेशिका ।
—, Legal	विधि आदेशिका ।
—, Service of	आदेशिका की तामील ।
Proclamation	घोषणा ।
Programme	कार्यक्रम ।
Prohibition	१-निषेध । प्रतिषेध । २-सद्य-निषेध ।
Project	प्रायोजन ।
Promise	प्रतिज्ञा ।
—, Breach of	प्रतिज्ञा भंग ।
Promulgated	प्रवर्तित ।
Promulgation	प्रवर्तन ।

Propaganda	प्रचार ।
Proper check	उचित नियंत्रण ।
Proportional	आनुपातिक । अनुपाती ।
— representation	अनुपाती प्रतिनिधित्व ।
Proposal	प्रस्ताव ।
Propose	प्रस्ताव करना ।
Proposed	प्रस्तावित ।
Proposer	प्रस्तावक ।
Proposition	१-प्रस्ताव । २-कथन । ३-प्रतिज्ञा ।
—, Hypothetical	काल्पनिक कथन ।
Prorogue	(का) सत्रावसान करना ।
Prorogued, Be	(का) सत्रावसान होना ।
Prorogation	सत्रावसान होना ।
Protection	रक्षा ।
Protest (v.)	प्रतिवाद करना ।
Protest (n.)	प्रतिवाद ।
— walkout	प्रतिवाद-स्वरूप सदन-त्याग ।
Provide	१-उपबन्ध करना । व्यवस्था करना । प्रबन्ध करना । २-देना । प्रदान करना ।
Provided	उपबद्ध ।
Provided that	प्रतिबन्ध यह है कि । परन्तु ।
Provisional	अनन्तिम ।
— list	अनन्तिम सूची ।
Provision	उपबन्ध ।

Proviso	प्रतिबन्ध ।
Public	१-सार्वजनिक । लोक- । २-शासकीय । सरकारी ।
— Accounts Committee	लोक लेखा समिति ।
— Fund	लोक निधि ।
— holiday	सार्वजनिक अवकाश । सार्वजनिक छुट्टी ।
— importance	लोक महत्त्व ।
— — Urgent	अविलम्बनीय लोक महत्त्व ।
— interest	लोकहित ।
— opinion	लोकमत ।
— — To elicit	लोकमत लेना ।
— revenue	सरकारी राजस्व ।
— Service	लोक सेवा । सरकारी सेवा ।
— — Commission	लोक सेवा आयोग ।
Publication	प्रकाशन ।
Publicity	विख्यापन ।
Punishment	दंड ।
Pursuant to	के अनुसरण में ।
Purview	१-अधिकार-क्षेत्र । २-व्याप्ति ।

Q

Qualification	१-योग्यता । २-अर्हता ।
Quasi-Judicial body	अर्द्धन्यायिक निकाय ।
Quasi-Judicial function	अर्द्धन्यायिक कृत्य ।
Question	प्रश्न ।

— and answer	प्रश्नोत्तर ।
—, Consolidated	संहत प्रश्न ।
— hour	प्रश्न का घंटा ।
— of privilege	विशेषाधिकार का प्रश्न ।
—, Postponement of	प्रश्न का स्थगन ।
—, Short notice	अल्प-सूचित प्रश्न ।
—, Starred	तारांकित प्रश्न ।
—, Supplementary	अतारांकित प्रश्न ।
—, Unstarred	अनुपूरक प्रश्न ।
Questions, Classification of	प्रश्नों का वर्गीकरण ।
Quorum	कोरम । गणपूर्ति ।
— bell	गणपूर्ति घंटी ।
—, Lack of	गणपूर्ति न होना । गणपूर्ति का अभाव ।
—, Want of	गणपूर्ति न होना । गणपूर्ति का अभाव ।
Quotation	उद्धरण ।

R

Raise a matter	विषय को उठाना ।
Ratification	अनुसमर्थन ।
— of amendments	संशोधनों का अनुसमर्थन ।
Ratify	अनुसमर्थन करना ।
Reaction	प्रतिक्रिया ।
Reading (of a Bill)	वाचन ।
—, First	प्रथम वाचन ।

—, Second	द्वितीय वचन ।
—, Third	तृतीय वचन ।
Reappropriation	पुनर्विनियोग ।
Reasons, Objects and	उद्देश्य और कारण ।
Reassemble	पुनः समवेत होना ।
Receipts	प्राप्तियां ।
—, Estimated	अनुमानित प्राप्तियां । प्राक्कलित प्राप्तियां ।
Reception	स्वागत ।
Recirculation	पुनः परिचालन ।
Recommend	संस्तुति करना । सिफारिश करना ।
Recommendation	संस्तुति । सिफारिश ।
Recommended	संस्तुत ।
Reconsideration	पुनर्विचार ।
Reconstitution	पुनर्गठन ।
Record (n.)	अभिलेख ।
—, Authentic	प्रामाणिक अभिलेख ।
—, Verbatim	शब्दशः अभिलेख ।
Recruitment	भरती ।
Rectification	संशोधन ।
— of error	त्रुटि का संशोधन ।
Recurring	आवर्तक ।
Redress of grievance	कष्ट का निवारण ।
Reference	निर्देश ।
—, Terms of	विचारार्थ विषय ।

Referred to	निर्दिष्ट ।
Refuse	अस्वीकार करना । इनकार करना ।
Refute	खंडन करना ।
Register	पंजी ।
Register, Attendance	उपस्थिति पंजी ।
Regret (v.)	खेद प्रकट करना ।
Regret (n.)	खेद ।
Regulation	विनियम ।
Regulatory measures	विनियामक उपाय ।
Rejection	अस्वीकृति । अस्वीकरण ।
Relative (adj.)	सापेक्ष ।
— precedence	सापेक्ष अग्रता ।
Relax	शिथिल करना ।
Release (n.)	मुक्ति । रिहाई ।
Relevant	संबद्ध ।
Remarks	अभ्युक्ति ।
—, Derogatory	अप्रतिष्ठाकारक कथन । अप्रतिष्ठाकारक अभ्युक्ति ।
Remedial measure	प्रतिकारक उपाय ।
Remedy	प्रतिकार ।
Removal	पृथक्करण । हटाना ।
Renumber	पुनःक्रमांकित करना । पुनः संख्यांकित करना ।
Reorganisation	पुनर्संघटन ।
Repeal (v.)	निरस्त करना ।

• Repeal (n.)	निरस्त ।
Repeat	पुनरावृत्ति करना ।
Repetition	पुनरावृत्ति ।
Reply (n.)	उत्तर ।
—, Evasive	वंचनात्मक । टालू उत्तर ।
Report	प्रतिवेदन । आख्या । रिपोर्ट ।
—, Appropriation	विनियोग प्रतिवेदन ।
—, Audit	संपरीक्षा प्रतिवेदन ।
—, Majority	बहुमत द्वारा स्वीकृत प्रतिवेदन ।
—, Preliminary	प्रारम्भिक प्रतिवेदन ।
—, Subsidiary	गौण प्रतिवेदन ।
Reported	प्रतिवेदित ।
Reporter	१-वृत्तलेखक । २-संवाददाता ।
Representation	प्रतिनिधित्व ।
—, Proportional	अनुपाती प्रतिनिधित्व ।
Representative	प्रतिनिधि ।
— of Press	पत्र प्रतिनिधि ।
Reprimand (n.)	भर्त्सना ।
Reprimand (v.)	भर्त्सना करना ।
Republication	पुनः प्रकाशन ।
Requisite number	अपेक्षित संख्या ।
Rescinding	दिव्यंडित करना ।
—, Motion for	दिव्यंडन का प्रस्ताव ।
Reservation	आरक्षण ।
Reserved	आरक्षित ।

Residuary	अवशिष्ट ।
— power	अवशिष्ट अधिकार ।
Resignation	त्यागपत्र ।
— of seats	स्थानों का त्याग । स्थानों से त्यागपत्र देना ।
Resolution	संकल्प ।
—, Non-official	अशासकीय संकल्प ।
Respectful	सम्मानपूर्ण ।
— language	सम्मानपूर्ण भाषा ।
Responsibility	उत्तरदायित्व ।
Restraint order	निग्रह आदेश ।
Restricted	सीमित ।
Restriction	प्रतिबन्ध ।
Resumed attendance	पुनःउपस्थिति ।
Resumed debate	पुनः प्रारम्भ हुआ वाद-विवाद ।
Resumption of office	पद का पुनर्ग्रहण ।
Retirement	निवृत्ति ।
Retaliatory move	प्रत्यारोपपूर्ण कार्रवाई ।
Retrenchment	१-कटौती । २-छंटनी ।
Retrospective	पूर्वगामी ।
— effect	पूर्वगामी प्रभाव ।
Return	प्रत्यावर्तन । वापसी ।
Revenue	राजस्व ।
—, Public	शासकीय राजस्व ।
Revised	पुनरीक्षित ।

Revision	पुनरीक्षण ।
— Committee, Rules	नियम पुनरीक्षण समिति ।
Revoke	प्रतिसंहृत करना । वापस लेना ।
Right (n.)	अधिकार ।
Rights and privileges	अधिकार और विशेषाधिकार ।
Roll of Members	सदस्यों की नामावली ।
Rostrum	संच ।
Row	कतार ।
Rule	नियम ।
—, Foregoing	पूर्ववर्ती नियम ।
—, General	साधारण नियम ।
— out	असंगत ठहराना ।
— a point of order	ओचित्य प्रश्न को असंगत ठहराना ।
Rules	नियमावली ।
— Committee	नियम समिति ।
— Revision Committee	नियम पुनरीक्षण समिति ।
Ruling (n., adj.)	१-व्यवस्था । २-शासक ।
— Party	सत्तारूढ़ दल । शासक दल ।
—, Unequivocal	सुस्पष्ट व्यवस्था ।
Rumour	अफवाह ।
Running commentary	साथ-साथ टीका । अनुपद टीका ।

S

Safety	सुरक्षा । सुरक्षितता ।
Salary	वेतन ।

Sanction	सम्मोदन । स्वीकृति ।
Sanctioned	सम्मोदित । स्वीकृत ।
Schedule	अनुसूची ।
Scheduled Castes	अनुसूचित जातियां ।
Scheme	योजना ।
Scope	१-व्याप्ति । २-विषय-सीमा ।
— of debate	वाद-विवाद की विषय-सीमा ।
— of discussion	चर्चा की विषय-सीमा ।
Scrutinize	संनिरीक्षण करना । छानबीन करना ।
Seating arrangement	बैठने की व्यवस्था ।
Seating of Members	सदस्यों की आसन व्यवस्था ।
Seat	स्थान ।
—, Resignation of	स्थान का त्याग । स्थान से त्याग-पत्र देना ।
—, Vacation of	स्थान की रिक्तता ।
Seconder	समर्थक ।
Second reading	द्वितीय वाचन ।
Secrecy	गोपनीयता । गोपन ।
—, Oath of	गोपन शपथ ।
Secret	अतिगोपनीय ।
Secretariat	सचिवालय ।
Secretariat, Assembly	सभा सचिवालय ।
Secretary	सचिव ।
—, Legislative Assembly	सचिव, विधान सभा ।
—, Legislative Council	सचिव, विधान परिषद् ।

— Legislature	सचिव, विधानमंडल ।
Seditious	राजद्रोहात्मक ।
— words	राजद्रोहात्मक शब्द ।
Select Committee	प्रवर समिति ।
Selection	प्रवरण । चयन । चुनाव ।
Self-contained	स्वतःपूर्ण ।
Semi-autonomous body	अर्द्धस्वायत्त निकाय ।
Seniority	ज्येष्ठता ।
Serial number	क्रम संख्या ।
Service	१-सेवा । २-तामिल ।
— of process	आदेशिका की तामिल ।
Session	सत्र ।
—, Current	वर्तमान सत्र ।
—, Ending of a	सत्र का समापन ।
—, Succeeding	अनुवर्ती सत्र ।
Sheet, Balance	स्थितिपत्रक ।
Shortcoming	कमी । त्रुटि ।
Short duration	थोड़ा समय । अल्प समय ।
Short notice question	अल्पसूचित प्रश्न ।
Short title	संक्षिप्त नाम ।
Signatory	हस्ताक्षरकर्त्ता ।
Sine die	अनिश्चित काल के लिए ।
— —, Adjourned	अनिश्चित काल के लिए स्थगित ।
Single discussion	एक ही चर्चा । केवल एक चर्चा ।
Single transferable vote	एकल संक्रमणीय मत ।

— — —, System of	एकल संक्रमणीय मत पद्धति ।
Sitting	बैठक ।
Social	सामाजिक । समाज- ।
— order	सामाजिक व्यवस्था ।
— service	समाज सेवा ।
Socialist	समाजवादी ।
— member	समाजवादी सदस्य ।
— Party	समाजवादी दल ।
Solution	समाधान । हल ।
Sound argument	युक्तिसंगत तर्क ।
Speaker	अध्यक्ष ।
Speaker, Deputy	उपाध्यक्ष ।
Speech	भाषण ।
—, Freedom of	वाक्स्वातन्त्र्य ।
Specific	विशिष्ट ।
Specified	निर्दिष्ट ।
Splitting	विभाजन ।
Staff	कर्मचारिवर्ग ।
— Service Rules	कर्मचारी सेवा नियमावली ।
Stage	सोपान । अवस्था ।
—, Subsequent	अनुवर्ती अवस्था । अनुवर्ती सोपान ।
Standard	मानक ।
Standing Committee	स्थायी समिति ।
Starred question	तारांकित प्रश्न ।

Statement	१-कथन । २-वक्तव्य ।
—, Defamatory	मानहानिकारक कथन ।
—, Explanatory	व्याख्यात्मक वक्तव्य ।
—, Personal	वैयक्तिक वक्तव्य ।
State, Minister of	राज्य मन्त्री ।
Statesman	शासन मर्मज्ञ ।
Statewide	राज्यव्यापी ।
— demonstration	राज्यव्यापी प्रदर्शन ।
Statistical information	आंकड़े सम्बन्धी सूचना ।
Statutory	१-संविहित । २-सांविधिक ।
— authority	संविहित प्राधिकारी ।
— tribunal	संविहित न्यायाधिकरण ।
Stay order	• रोकने का आदेश । रोधनादेश ।
Stiff opposition	घोर विरोध । कड़ा विरोध ।
Stranger	१-अपरिचित । २-परदेसी । ३-(संसद) सदस्येतर व्यक्ति । बाहरी व्यक्ति ।
Strength	शक्ति । जनशक्ति ।
— of party	दल की जनशक्ति ।
Strict action	कठोर कार्रवाही ।
Sub-clause	उपखंड ।
Sub-committee	उपसमिति ।
Subject-matter	विषय । विषय-वस्तु । विषय-वस्तु ।
Submission	निवेदन । प्रस्तुति । देना ।

Submit	निवेदित करना । प्रस्तुत करना । देना ।
Sub-rule	उपनियम ।
Subsequent	अनुवर्ती ।
— stage	अनुवर्ती अवस्था । अनुवर्ती सोपान ।
Subsidiary	पूरक । सहायक ।
— report	पूरक प्रतिवेदन ।
Substantive	मौलिक ।
— motion	मौलिक प्रस्ताव । स्वतंत्र प्रस्ताव ।
Succeeding Session	अनुवर्ती सत्र ।
Successive dates	लगातार दिनांक ।
Suggested	सुझाया गया ।
Suggestion	सुझाव ।
—, Alternative	वैकल्पिक सुझाव ।
Sum	धनराशि ।
—, Lump	एकमुश्त धनराशि ।
Summon	आहूत करना ।
Summoned	आहूत ।
Summons	आह्वान पत्र । सम्मन ।
Superintendent, Legisla- tive Assembly	अधीक्षक, विधान सभा ।
—, Legislative Coun- cil	अधीक्षक, विधान परिषद् ।
Supplementary	अनुपूरक ।
— grant	अनुपूरक अनुदान ।
— question	अनुपूरक प्रश्न ।

Surplus budget	बचत का अर्थव्ययक ।
Suspend	निलंबित करना ।
Suspension	निलम्बन ।
Swatantra member	स्वतन्त्र सदस्य ।
Swatantra party	स्वतन्त्र दल ।
System	पद्धति ।
— of Single transfer- able vote	एकल संक्रामणीय मत पद्धति ।

T

Table (n.)	१-सारणी । २-मेज ।
—, Time	समय सारणी ।
Tabulate	सारणीबद्ध करना ।
Target	लक्ष्य ।
Temperate	संयत ।
— language	संयत भाषा ।
Tender apology	क्षमायाचना करना ।
Tentative	परीक्षात्मक । प्रायोगिक । अनन्तिम ।
— conclusions	अनन्तिम निष्कर्ष ।
Term	अवधि ।
— of office	पद की अवधि ।
— of reference	विचारार्थ विषय ।
Termination	समाप्ति ।
Third reading	तृतीय वाचन ।
Threat	धमकी ।

Threaten with dire consequences.	मारने की धमकी देना ।
Time limit	समय-सीमा ।
Time table	समय सारणी ।
Title	शीर्षक ।
—, Short	संक्षिप्त शीर्षक । संक्षिप्त नाम ।
Token	प्रतीक ।
— Cut	प्रतीक कटौती ।
— grant	प्रतीकानुदान ।
— provision	प्रतीक व्यवस्था ।
To occupy the chair	अध्यक्षता करना ।
Trading	व्यापार ।
Tradition	परम्परा ।
Transferable vote, Single	एकल संक्रमणीय मत ।
Travelling allowance	यात्रा भत्ता ।
Treasonable	अभिद्रोहात्मक ।
— words	अभिद्रोहात्मक शब्द ।
Treasury benches	मंत्रिकक्ष ।
Treatment, Discriminatory	भेदमूलक व्यवहार ।
Tribunal	न्यायाधिकरण ।
—, Election	निर्वाचन न्यायाधिकरण ।
—, Statutory	संविहित न्यायाधिकरण ।
Trifling matter	तुच्छ विषय ।
Trivial	तुच्छ ।

Trust	१-विश्वास । २-न्यास ।
— Breach of	विश्वास भंग ।
Turn down (a sugges- tion)	(सुझाव) अस्वीकार करना ।

U

Ultra vires	अधिकारातीत । अधिकारवाह्य ।
Unanimous	सर्वसम्मत । एकमत ।
— approval	सर्वसम्मत अनुमोदन ।
Unavoidable	अपरिहार्य । अनिवार्य ।
Uncontested	निर्विरोध ।
Under adjudication	अधिनिर्णयाधीन ।
Under consideration	विचाराधीन ।
Under discussion	चर्चाधीन ।
Underlying	अन्तर्निहित ।
Undertaking	१-उपक्रम । समारम्भ । २-कार्य । ३-व्यवसाय । ४-उत्तरदायित्व । ५-वचन ।
Undignified	अगौरवान्वित । अशोभन ।
Undisputed	निर्विवाद ।
Undivided Committee	अविभक्त समिति ।
Undue	१-अनुचित । २-अनावश्यक ।
— advantage	अनुचित लाभ ।
Unexpected	अप्रत्याशित ।
Unforeseen circumstances	अप्रत्याशित परिस्थिति ।
Ungrammatical	व्याकरण-विरुद्ध ।

Unintelligible	अबोध्य ।
Union	संघ
United	संयुक्त ।
Unjustifiable delay	अनुचित विलम्ब ।
Un Parliamentary	असंसदीय ।
Unstarred question	अतारांकित प्रश्न ।
Urgency	अविलम्बनीयता । त्वरा ।
Urgent public importance, of	अविलम्बनीय लोक महत्व का ।

V

Vacancy	रिक्ति ।
—, Casual	आकस्मिक रिक्ति ।
Vacation of seats	स्थानों की रिक्तता ।
Vague	अस्पष्ट ।
Valid	युक्तिसंगत । साधु । मान्य ।
Validity	साधुता । मान्यता ।
Variation	परिवर्तन ।
Vary (v.)	(में) परिवर्तन करना ।
Venue	स्थान ।
— of meetings	बैठकों का स्थान ।
Verbal	शाब्दिक ।
— amendment	शाब्दिक संशोधन ।
Verbatim record	शब्दशः अभिलेख ।
Vice-Chairman	अनुसभापति ।
Violating	अतिक्रमण करने वाला ।

Visitor	दर्शक ।
Visitors' gallery	दर्शक वीथी ।
Voice vote	वाचिक मत ।
Voices	आवाजें ।
Void	निष्प्रभाव । शून्य ।
Vote	मत ।
—, Casting	निर्णायक मत ।
—, Negative	नकारात्मक मत ।
— of Censure	निन्दा प्रस्ताव ।
— of No-confid- ence	अविश्वास का प्रस्ताव ।
—, Single transfer- able	एकल संक्रमणीय मत ।
—, Voice	वाचिक मत ।
— on Account	लेखानुदान ।
Voted	मतदेय ।
— allotment	मतदेय प्रदिष्टि ।
— expenditure	मतदेय व्यय ।
— grant	मतदेय अनुदान ।
Votes, Aggregate	कुल मत । सम्स्त मत । मतों का योग ।
Votes, Equality of	समान मत ।
Votes, Majority of	बहुमत ।
Voting	मतदान ।
— on demands	मांगों पर मतदान ।

W

Walk-out	सदन त्याग ।
—, Protest	प्रतिवाद स्वरूप सदन त्याग ।
Want of confidence	विश्वास का अभाव ।
Want of Quorum	गणपूर्ति का अभाव । गणपूर्ति न होना ।
Warning	चेतावनी ।
Warrant	अधिपत्र । वारंट ।
— of arrest	गिरफ्तारी का वारंट । बंदीकरण अधिपत्र ।
Welcome	स्वागत ।
—, Address of	अभिनन्दन पत्र ।
Winding up the debate	वादविवाद को समाप्त करना ।
Withdrawal	वापसी ।
— of bill	विधेयक की वापसी ।
— of motion	प्रस्ताव की वापसी ।
Witness	साक्षी ।
—, Examination of	साक्षी की जाँच । साक्षी का परीक्षण ।
Words and expressions	शब्द और पद ।
Words, Seditious	राजद्रोहात्मक शब्द या वचन ।
Words, Treasonable	अभिद्रोहात्मक शब्द ।
Work, Pending	अनिस्तारित कार्य । अनिवर्तित कार्य ।
—, Unfinished	असमाप्त कार्य ।
Working capital	चालू पूंजी । सक्रिय पूंजी ।

Working hours

कार्य समय ।

Written statement

लिखित वक्तव्य ।

Y

Year, Calendar

पंचांग वर्ष ।

Year, Financial

वित्तीय वर्ष ।

Yearly

वार्षिक ।

भाषा विभाग द्वारा प्रकाशित शब्द-सूचियां और कोश

१—उत्तर प्रदेश प्रशासन शब्दावली—

संख्या १—सार्वजनिक निर्माण संबंधी तथा अन्य शब्द (कोश समिति द्वारा स्वीकृत) ।

संख्या २—पदनाम तथा विभाग नाम (कोश समिति द्वारा स्वीकृत) ।

संख्या ३—प्रशासन संबंधी सामान्य शब्द (अनन्तिम)-अप्राप्य ।

संख्या ४—वित्त विभाग की शब्दसूची तथा प्रशासन संबंधी सामान्य शब्द (अनन्तिम)-अप्राप्य ।

संख्या ५—वन विभाग की विशेष शब्द सूची (कोश समिति द्वारा स्वीकृत)-अप्राप्य ।

संख्या ६—शिक्षा विभाग की शब्दसूची (कोश समिति द्वारा स्वीकृत) ।

संख्या ७—प्रशासन संबंधी सामान्य शब्द (अनन्तिम) ।

संख्या ८—पुलिस विभाग में प्रयुक्त शब्द और परेड के कमान (कोश समिति द्वारा स्वीकृत), पृ० संख्या ८०, मूल्य ००.५० पैसे ।

२—स्थान की संस्कृतमूलक शब्दावली ।

३—उत्तर प्रदेश प्रशासन शब्दकोश (कोश समिति द्वारा स्वीकृत), इसमें उपर्युक्त संख्या ५ की छोड़कर शेष संख्याओं के शब्द भी समाविष्ट हैं ।
रायल अठपेजी, पृष्ठ संख्या ३९०, मूल्य ३ रु० ।

४—न्यायालय शब्दकोश, डिमाई, पृष्ठ संख्या १३४, मूल्य १ रु० ।

